

SAKSBEHANDLER
Ingrid Melgård
Tove Elise Ihler

VÅR REF.
13/00351-9

ARK. B - Bygninger

97 (Ringsaker) Ringsaker - He

DERES REF.

INNVALGSTELEFON

+47 98202853

DERES DATO

VÅR DATO

30.11.2018

TELEFAKS

+47 22 94 04 04

postmottak@ra.no

www.riksantikvaren.no

Se mottakerliste

Husmannsplassen Prøysen, gnr./bnr. 232/4, 232/5, 232/6 og del av 232/8 og 232/1, i Ringsaker kommune - Vedtak om fredning

Vi viser til tidligere utsendt fredningsforslag for Husmannsplassen Prøysen datert 5. oktober 2017 som har vært på høring hos berørte parter og instanser. På grunnlag av dette fatter Riksantikvaren følgende vedtak:

VEDTAK:

Med hjemmel i lov om kulturminner av 9. juni 1978 nr. 50 § 15 og § 19 jf. § 22, freder Riksantikvaren Husmannsplassen Prøysen, gnr./bnr. 232/4, 232/5, 232/6 og del av 232/8 og 232/1, i Ringsaker kommune.

Omfanget av fredningen

Fredningen etter kulturminneloven § 15 omfatter følgende bygninger og område:

- Husmannsstue «Prøysenstua» - bygningsnr. 152369115, Askeladden-ID 174951-1
- Fjøs - bygningsnummer 152369123, Askeladden-ID 174951-3
- Løe - bygningsnr. 7175205, Askeladden-ID 174951-4
- Bolig/anneks «Heggeli», bygningsnr. 152369131, Askeladden-ID 174951-2
- Tun og hage, gnr./bnr. 232/4, Askeladden-ID 174951-5

Fredningen omfatter bygningenes eksteriør og interiør og inkluderer hovedelementer som planløsning, materialbruk og overflatebehandling og detaljer som vinduer, dører, gerikter, listverk, ildsteder og fast inventar som ovner og skap, båsskiller, do-benk i fjøs mv.

Fredningen omfatter også større løst inventar i husmannsstua. Dette er spesifisert på vedlagte liste.

Fredningen av tunet og hagen omfatter arealet innenfor skigarden, på gnr./bnr. 232/4 som avmerket på kartet nedenfor.

Fredningen av tunet og hagen omfatter grasbakke med beplantning og faste elementer mellom husene, og mellom hus og gjerde. Fredningen inkluderer blomsterbed med steinkanter, støttemurer, samt pryd- og nytteplanter, busker og trær som er registrert og vist i dokumentasjonsvedlegget. Fredningen inkluderer skigarden.

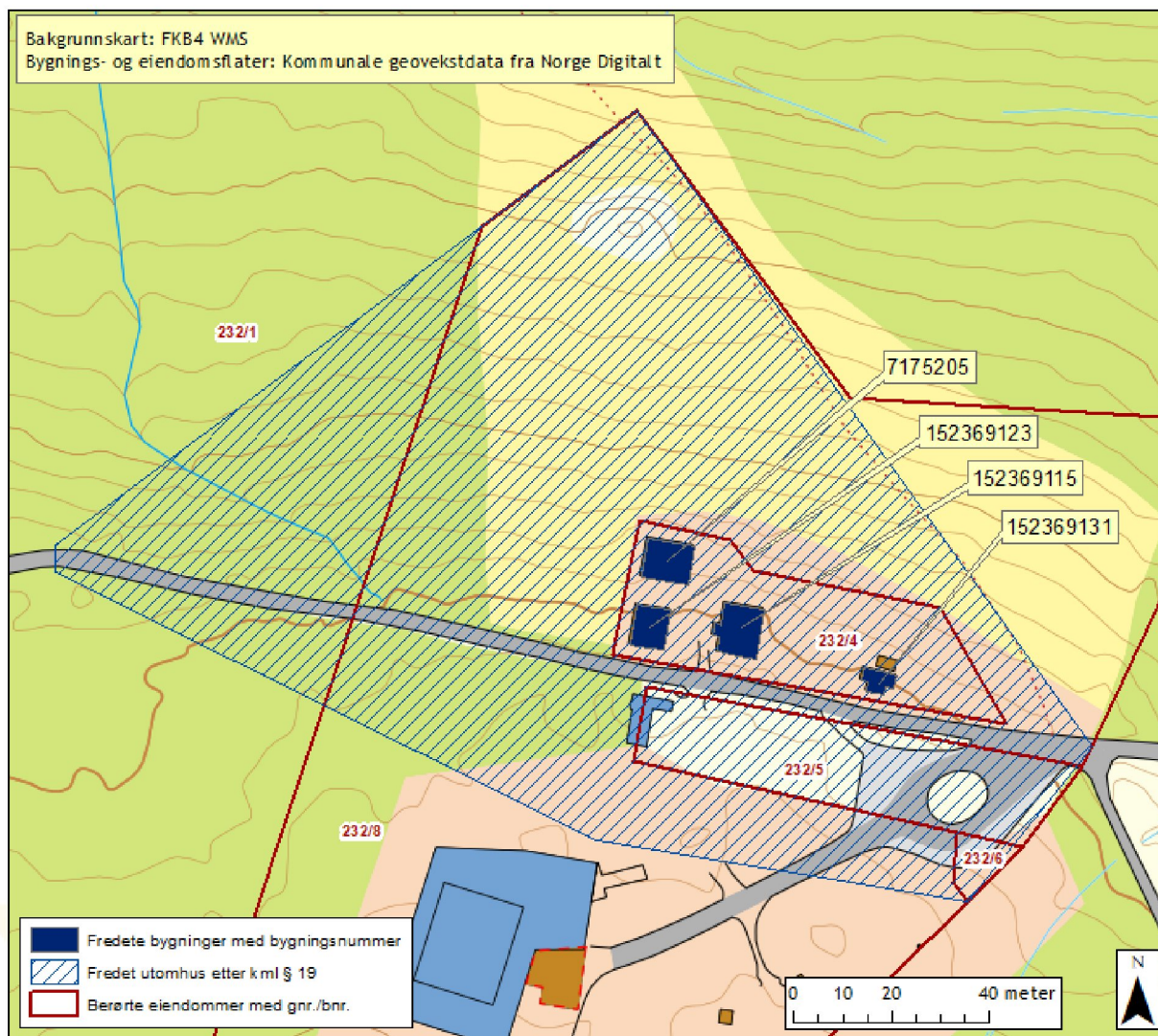
Fredningen omfatter ikke nyere, viltvoksende eller selvfrødde planter som ikke er intendert som en del av hagen, eller nyere elementer for tilretteleggelse for publikumsbesøk, som benker eller skilt.

Område fredet etter kulturminneloven § 19:

- Fredningen omfatter et område som ligger på gnr./bnr. 232/5, 232/6, 232/8 og 232/1. Området er avmerket på kartet nedenfor. Askeladden-ID 174951-6

Fredningen etter § 19 omfatter områdene:

- Prestvegen fra krysset med Stolpestadgutua/ «Ner-Skyberggutua» til svingen nær tuftene etter Vest-Prøysen («Neri-Prøysen»).
- Slette og trær/vegetasjon sør for Prestvegen, mot Prøysenhuset.
- Jorde nord for plassen vest for restene etter «Ner-Skyberggutua», til og med den store steinrøysa.
- Tidligere jorde, nå planteskog, nord for Prestvegen.
- Prøysen-steinen rett sør for Prøysenstua, brønnen, restene etter «Ner-Skyberggutua», og steinrøysa.

Formålet med fredningen

Bygninger og område fredet etter kulturminneloven § 15

Formålet med fredningen er sikre Prøysen som dikteren Alf Prøysens barndomshjem. Videre skal fredningen sikre minnet om og referansene til Alf Prøysens bakgrunn og barndom, til hans foreldre som de siste husmannsfolk på stedet, og til det miljøet som skildres i Alf Prøysens diktning.

Fredningen skal ivareta Prøysen som representant for en husmannsplass slik den fremsto i første halvdel av 1900-tallet. Fredningen skal sikre opprinnelige og tilbakeførte elementer, og seinere tilføyelser som har verdi for å vise en historisk utvikling i tida rundt avviklinga av husmannsvesenet.

Fredningen skal sikre enkeltbygningene, bygningenes innbyrdes sammenheng samt kulturhistoriske verdier knyttet til anlegget som helhet.

Fredningen av bygningenes eksteriør skal sikre bygningenes arkitektur. Både hovedstrukturen i det arkitektoniske uttrykket og detaljeringen, så som

fasadeløsning, opprinnelige/eldre vinduer og dører, materialbruk og overflater, skal opprettholdes.

Formålet er videre å bevare rominndeling, bygningsdeler og overflater i de deler av interiøret som er kulturhistorisk interessant. Fast og spesifisert større løst inventar skal bevares som en integrert del av interiøret.

Fredningen av hage og tun skal sikre at hageareal knyttet til plassen bevares, med sentrale elementer, og at den funksjonelle og visuelle sammenhengen med de freda bygningene opprettholdes.

Område fredet etter kulturminneloven § 19

Formålet med fredningen av området rundt kulturminnene er å sikre kulturminnene som en del av landskapet det ligger i, og opprettholde kulturminnenes karakter og kontekst.

Formålet er videre å opprettholde elementer i området som bidrar til å bevare virkningen av kulturminnene i landskapet, og knytter det til Alf Prøysens liv og diktning. Fredningen skal bidra til å bevare virkningen av kulturminnene i landskapet ved å bevare historiske landskapselementer, og ved å skjerme mot nye bygninger og landskapselementer. Fredningen skal videre beskytte vitenskapelige interesser som knytter seg til kulturminnene gjennom å opprettholde anleggets karakter av husmannsplass med opparbeidet hage.

Fredningsbestemmelser

Fredningsbestemmelsene er utformet i samsvar med fredningens formål og gjelder i tillegg til kulturminnelovens bestemmelser om vedtaksfredete kulturminner fra nyere tid.

Kulturminner og område fredet etter kulturminneloven § 15

1. Det er ikke tillatt å rive, skade eller flytte bygningene eller deler av disse.
2. Det er ikke tillatt å bygge om bygningenes eksteriør eller interiør. Unntatt fra dette er eventuelle tilbakeføringer, jf. punkt 5.
3. Det er ikke tillatt å skifte ut bygningselementer eller materialer, forandre overflater eller utføre annet arbeid ut over vanlig vedlikehold på bygningenes eksteriør, interiør eller konstruksjon. Unntatt fra dette er eventuelle tilbakeføringer, jf. punkt 5.
4. Alt vedlikehold og all istandsetting skal skje med materialer og metoder som er i tråd med bygningens egenart og på en måte som ikke reduserer de arkitektoniske og kulturhistoriske verdiene.
5. Tilbakeføringer til opprinnelig eller tidligere utseende og/eller konstruksjoner kan tillates i særlige tilfeller under forutsetning av at tiltaket kan gjøres på et sikkert, dokumentert grunnlag og etter dispensasjon fra forvaltningsmyndigheten.

6. Større løst inventar som inngår i fredningen, jf. vedlagte spesifikasjon, må ikke skades eller fjernes fra bygningene.
7. Utover ordinær skjøtsel er det ikke tillatt å gjøre endringer i hagen eller tunet som vil kunne endre anleggets karakter i vesentlig grad. Det er ikke tillatt å fjerne trær, busker eller opprinnelige installasjoner. Når det blir nødvendig å fornye trær, busker eller stauder, skal samme sort benyttes og plantes på samme sted. Trær som må felles på grunn av sykdom, skade eller alder, skal erstattes med så store trær som mulig.
8. Midlertidig oppsetting av mindre objekter som benker, møbler, belysning, skilting, lydanlegg og tilsvarende for publikumstilstelninger som ikke skader fredete bygninger, elementer eller vegetasjon, og som fjernes etter maksimalt 6 uker, krever ikke dispensasjon fra fredningen.
9. Ved midlertidig oppsetting av utstyr som nevnt i pkt. 8 skal alltid fylkeskommunen orienteres og konsulteres.

Område fredet etter kulturminneloven § 19

10. Innenfor det fredete området må det ikke settes i verk tiltak eller bruksendringer som kan forandre området karakter eller på annen måte motvirke formålet med fredningen. Dette gjelder alle former for bebyggelse, anlegg og utvidelse av vei eller parkeringsplass, oppsetting av gjerder, skilt, endring av beplantning eller belegg, planering, utfylling og andre landskapsinngrep.
11. Motorisert ferdsel, utenom buss-snuplass og tilkjøringsvei til økonomi-inngang på Prøysenhuset, skal begrenses til nødvendig kjøring i forbindelse med skogskjøtsel, jordbruk, drift av Prøysenhuset, vedlikeholdsarbeid, og i forbindelse med klargjøring og nedrigging av utstyr til arrangementer. Motorisert ferdsel skal bare skje slik at det ikke gjøres skade på Prestvegen, tun, hage eller på andre opparbeidete eller dyrkede flater.
12. Det kan utarbeides en forvaltningsplan for området. Planen skal godkjennes av kulturminnemyndigheten. Forvaltningsplanen skal inneholde retningslinjer for bruk, vedlikehold og eventuell tilbakeføring. Planen må rulleres.
13. Midlertidig oppsetting av benker, møbler, sceneelementer, tribuner, belysning, skilting, lydanlegg og tilsvarende for publikumstilstelninger, som ikke skader Prestvegen, terreng eller vegetasjon, og som fjernes etter maksimalt 6 uker, krever ikke dispensasjon fra fredningen.
14. Ved midlertidig oppsetting av utstyr som nevnt i pkt. 13, skal alltid fylkeskommunen orienteres og konsulteres.
15. Følgende endringer og tiltak innenfor området kan gjøres uten dispensasjon:
 - a) Skjøtsel, avvirkning og nyplanting på skogplantefeltet lengst vest. Området kan også uten dispensasjon tilbakeføres til åker, beite- eller slåttemark.
 - b) Fjerning av trær og annen vegetasjon ved den store steinrøysa.

- c) Slått på jordet nord for Prøysen, inklusive tradisjonell høytørking i hesje eller på bakken, og annet tradisjonelt åkerbruk eller beite som ikke medfører at moderne utstyr blir oppstilt eller hensatt innenfor § 19-området.

Følger av fredningen

Lovhenvvisning

Når det gjelder behandlingen av fredete kulturminner og områder, vises det til kulturminneloven §§ 15a, 16, 17, 18, 19 og 21, samt ovennevnte fredningsbestemmelser.

Arbeider som krever tillatelse etter plan- og bygningsloven, må i tillegg forelegges kommunale myndigheter. Det gjøres oppmerksom på at tillatelser etter kulturminneloven må foreligge før arbeider i tråd med plan- og bygningsloven kan settes i verk.

Vedlikehold

Det er eier som har ansvar for det løpende vedlikeholdet av fredete bygninger og anlegg. Det grunnleggende prinsippet for vedlikehold av fredete bygninger er å bevare mest mulig av de opprinnelige eller eldre bygningselementene og detaljer som kledning, vinduer, dører, listverk, gerikter og overflatebehandling. Vedlikehold av fredete bygninger og anlegg skal så langt som mulig skje i samsvar med opprinnelig utførelse, teknikk og materialbruk og for øvrig i samsvar med fredningsbestemmelsene.

For mer informasjon om vedlikehold og forvaltning av fredete bygninger og anlegg, vises til Riksantikvarens informasjonsblader.

Dispensasjon

Fredningen medfører at det må søkes om tillatelse/dispensasjon til å sette i gang alle typer tiltak som går ut over vanlig vedlikehold, jf. kulturminneloven §§ 15a og § 19 tredje ledd. Søknad om tillatelse skal sendes fylkeskommunen som avgjør om tiltaket kan iverksettes, evt. på visse vilkår. Oppstår det tvil om hva som anses som vanlig vedlikehold, skal fylkeskommunen likeledes kontaktes.

Økonomisk tilskudd

Det er anledning til å søke fylkeskommunen om tilskudd til vedlikehold og istandsettingsarbeider.

Dersom det etter kulturminneloven § 15a blir gitt dispensasjon med vilkår som virker fordyrende på arbeidet, skal det gis helt eller delvis vederlag for utgiftsøkningen, jf. § 15a annet ledd.

Fylkeskommunen kan gi opplysninger om frist for innsendelse av og krav til søknad.

Det gis normalt ikke tilskudd til fredede bygg og anlegg i offentlig eie.

Kort karakteristikk av kulturminnet

Husmannsplassen Prøysen ligger øverst i en nordvendt li langs Prestvegen, vest for Rudshøgda i Ringsaker. Plassen består av et laftet bolighus, antakelig oppført tidlig på

1800-tallet, fjøs i bindingsverk, ei tømmerløe, og et lite bolighus til, kalt Heggeli, som er et ferdighus fra Moelven, oppført i 1955. Mellom husene er det hage med prydplanter, nyttevekster og frukttrær. Prøysen er representativ for husmannsplasser i området, slik de var på begynnelsen av 1900-tallet, da dikteren Alf Prøysen, født i 1914, vokste opp her.

Prøysenstua ble fradelt Hjelmstad i 1955, da Alf Prøysen kjøpte huset. Uthusene var da revet, etter at husmannskontrakten var avviklet 1938, og omgjort til en leiekontrakt. Huset ble solgt videre til nevøen Rolf Hagen, som eide det til kommunen kjøpte det i 1985. Det var da noe modernisert. I regi av Prøysens Venner ble huset tilbakeført, med bistand fra bl.a. samme byggmester som hadde stått for moderniseringen. Fjøs og løe ble gjenreist. Fjøsset ble rekonstruert på den gamle grunnmuren etter anvisninger fra kjentfolk, først og fremst Rolf Hagen. Løa ble hentet fra en annen plass i Ringsaker, den hadde de samme målene og utførelsen som den gamle. Den tilbakeførte husmannsplassen var komplett til dikterens 75-årsjubileum, i 1989.

Nord for Prøysen er et åpent jordbruksareal som har vært drevet av husmannsfamilien. Sør for Prøysen og for Prestvegen, er det skog. Her ligger òg det nye Prøysenhuset som ble oppført 2014. Prøysenhuset er skilt visuelt fra Prøysen med en tynn vegetasjons-skjerm, og forbundet med en gang-rampe. Sør for Prøysen er også økonomiadkomst til Prøysenhuset fra Prestvegen, med snuplass for busser, og HC-parkering. Forbi Prøysen og videre vestover er Prestvegen bevart som en kjerreveg, med forbud mot biltrafikk.

For nærmere beskrivelse av kulturminnet vises det til vedlagt dokumentasjon.

Vurdering av kulturminnet. Begrunnelse for fredningsvedtaket.

Kulturminne fredet etter kulturminneloven § 15

Husmannsplassen Prøysen er bevart og tilbakeført slik at den i stor grad samsvarer med situasjonen i Alf Prøysens barndom, dvs. rundt 1920-30. Den gir dermed et godt bilde av Alf Prøysens oppvekstmiljø og seinere referansepunkt fra tida før han startet sitt kunstneriske virke. Husmannsplassen Prøysen har derfor stor opplevelsverdi for alle som vil fordype seg i Alf Prøysens liv og diktning, enten det er gjennom forskning og vitenskapelig fordypning, eller gjennom umiddelbar opplevelse og innlevelse.

Samtidig er Prøysen representativ for en gruppe kulturminner knyttet til en historisk svært viktig institusjon i samfunnsorganiseringa over en periode på nesten 200 år: husmannsvesenet. I Ringsaker var husmannsvesenet omfattende og av stor betydning, og klasseskillet mellom sjøleiende bønder og husmenn var markert. Det var flere grender med mange husmannsplasser i dette området, miljøet langs Prestvegen var ett av dem. Svært få plasser er bevart i dag. Prøysen har derfor høy representasjonsverdi for en historisk periode, for en samfunnsordning, og for en samfunnsklasse, også uavhengig av Alf Prøysen og hans diktning.

Stedet har sterk symbolverdi, knyttet til Alf Prøysen som nasjonalt kjent og høyt verdsatt kunstner. Prøysen er ikke et «kunstnerhjem» preget av kunstnerens virke og formsans. Snarere er det her plassen som har preget kunstneren. Det er kunstnerens foreldre, Olaf Andreassen og Julie Mathiasdatter som i stor grad har satt sitt preg på

stedet, men også husmenn på Prøysen før dem. Likevel gir det mening å se stedet i lys av Alf Prøysens virke, fordi det er mennesker som disse, og deres liv, som er skildret i hans diktning. Kulturminnet og diktningen beriker hverandre, og gir både forståelse av og innsikt i et viktig kapittel av norsk økonomisk, politisk og sosial historie.

Et normalt trekk ved en husmannsplass er at det er flere, men små bygninger. Det begrensede dyreholdet og jordbruket krevde hus for dyr – for det meste ku og gris – og for fôr. Dyrking av egne poteter var en livsnødvendighet og noe av det materielle grunnlaget for husmannsvesenet.

Det andre bolighuset på eiendommen hører til stedets senere historie, det lille Moelvenhuset var aldersbolig for Olaf og Julie, bekostet av Alf etter at han hadde kjøpt eiendommen fra garden Hjelmstad. Heggeli er en del av historien om de siste husmannsfolkene på Prøysen. Huset forteller både om nøysomhet og om omsorg. Det er også, som ett av de aller første Moelven-husene («Moelven nr.2»), en del av fortellingen om ferdighusene, som startet nettopp i Ringsaker på denne tida.

Husenes sammenheng, og utnyttelsen av området mellom og rundt husene til dyrking av pryd- og nytteplanter, er viktig for å få en forståelse av dagliglivet på plassen, for å se utnyttelsen av jordflekkene til nytteplanter, og også å oppleve overskuddet og livsgleden som ga seg utslag i blomsterbed med stauder, løkplanter, prydbusker og – trær langs husvegger og i terrasserte hagebed. Mye av hagen er Julies verk, videreført og utviklet av hennes dattersønns kone Kari Hagen. Som andre hager har den et personlig preg, men også et representativt, knyttet til epoke og samfunnslag. Alf Prøysens diktning er full av blomster, Julies hage har sannsynligvis betydd mye også for ham.

Område fredet etter kulturminneloven § 19

Husmannsplassen gir begrenset mening uten jorda som hørte til. Dyrking av poteter til husmannsfamilien og gras og annet fôr til dyra var en del av det å være husmann, med lånt hest på høgtidsdagene, og med husmannskone og unger som daglige drivere, mens husmannen var i pliktarbeid på garden. Det arealet som er avsatt som fredet etter kulturminneloven § 19 tilsvarer tilnærmet det som på eldre gårdskart er vist som innmark til Prøysen østre. Det omfatter viktige elementer som gutua nordover mot jernbanebrua ved Skyberg, steinrøysa, «Prøysen-steinen», den nyere brønnen, og ikke minst en bit av Prestvegen.

Fredning etter kulturminneloven § 19 gir ikke spesifikt vern av enkeltelementer, hensikten er å sikre et område rundt kulturminnet som er fredet etter §15, for at det skal framstå i sin historiske kontekst, og ikke forstyrres av nye objekter eller inngrep. Ved å bevare området rundt Prøysen som åpne jorder bevares også bildet av husmannsplassen som utgangspunkt for et beskjedent, men livsnødvendig jordbruk. Mot sør er Prestvegen med den lille sletta, og ikke minst trærne rundt sletta, viktige ikke bare for å opprettholde en situasjon, men også for å skjerme visuelt mot det nye Prøysenhuset. Prøysenhuset er formidlingssted for Prøysens diktning og liv, og nærheten til husmannsplassen er viktig

- den skal synes fra oppholdsarealet i Prøysenhuset. Samtidig var det et viktig premiss i arkitektkontoret Snøhettas prosjektering av Prøysenhuset at husmannsplassen skal framstå mest mulig uforstyrret av det nye anlegget. Vegetasjonen mellom Prøysenhuset og Prøysenstua skal skape en visuell skjerm som ivaretar denne balansen mellom nærhet og uforstyrrethet.

Trær og andre vekster som inngår i fredningen skal bevares levende så lenge som mulig. Ved vindfall, alvorlig råteskade eller andre strukturelle skader på trær, skal de erstattes av nye, tilsvarende, som fortrinnsvis plantes i god tid før det gamle felles.

Planteskogen i området i vest skal gjennom fredningen gis en ekstra sikring som ubebygde LNF-område, uavhengig av den til enhver tid gjeldende kommuneplan.

Tilstand og økonomiske konsekvenser av fredning

Hedmark fylkeskommune har gjennomført en tilstandsvurdering av bygningene 5. februar 2017.

Det er gjennomført en tilstandsvurdering av kulturminnet basert på EN-NS 16096 Bevaring av kulturminner – Tilstandsanalyse av fredete og verneverdige byggverk. Tilstandsregistreringen er gjort ved en full registrering av bygninger og anlegg ute og inne.

Vurdering av tilstand

Det er fire bygninger som er omfattet av fredningen. Tre av de har TG 1 - Ordinært tiltaksbehov, mens en er satt i TG 2 på grunn av begynnende skader i enkelte bygningsdeler. Ut i fra gjeldende Norsk Standard EN-NS 16096 vil dette si at anlegget som helhet har TG 2. Det innebærer at det er behov for enkelte reparasjoner eller utbedringer, men at det ikke er akutte mangler eller skader.

Riksantikvarens vurdering av økonomiske konsekvenser

Ut i fra en samlet vurdering regner ikke Riksantikvaren med at det vil innebære vesentlige økonomiske merkostnader for staten å frede Prøysen.

Kulturminneforvaltningen vurderer at istandsetting vil sikre kulturminnets kulturhistoriske verdier.

Riksantikvarens myndighet

Det følger av kulturminneloven § 15 jf. § 22 at departementet kan frede byggverk og anlegg, eller deler av dem, av kulturhistorisk eller arkitektonisk verdi. Det følger videre av § 19 at departementet kan frede et område rundt et fredet kulturminne så langt det er nødvendig for å bevare virkningen av kulturminnet i miljøet eller for å beskytte vitenskapelige interesser som knytter seg til det. Myndighet til å fatte vedtak om fredning er delegert fra Klima- og miljødepartementet til Riksantikvaren jf. forskrift om faglig ansvarsfordeling mv etter kulturminneloven av 9. februar 1979 § 12 nr.1.

Lokalisering og eiendomsforhold. Reguleringsmessig status

Området som omfattes av fredningen, ligger innenfor planområdet for reguleringsplanen *Nytt besøkssenter for Prøysenstua* fra 2012. Planen er utarbeidet i samråd med Hedmark fylkeskommune. Området som foreslås fredet er i reguleringsplanen avsatt som hensynssone H 730: *Båndlagt etter lov om kulturminner*. Også for den delen av Prestvegen som ikke omfattes av fredningen er det lagt hensynssone, 570: *Bevaring av kulturmiljø*, med detaljerte bestemmelser for bevaring og begrensning er på bruk. Område KV1, som omfatter Prøysen, jordbruksarealet på nordsida, husmannsplassen Kusvea, samt skogholtet som skjermer Prestvegen med husmannsplassene fra biladkomst/parkeringsområdet nordfor, er gitt planformål *KV - vern av kulturminner og kulturmiljø*. I bestemmelser for dette området framgår bl.a. at kulturminnemyndigheten skal involveres i alle saker som berører dette området.

Prestvegen har status som Pilegrimsled, og er del av østlig rute Oslo-Lillehammer.

Bygningene og området som fredes etter kulturminneloven § 15 ligger på gnr./bnr. 232/4, som eies av Ringsaker kommune.

Området som fredes etter kulturminneloven § 19 ligger på gnr./bnr. 232/5, 232/6 og 232/8 som eies av Johannes Hjelmestad og som Ringsaker kommune fester. Området berører også del av 232/1 som eies av Johannes Hjelmestad.

Forholdet til naturmangfoldloven

Når kulturminneforvaltningen fatter vedtak, skal det samtidig gjøres en vurdering av om dette har innvirkning på naturmangfoldet. Dette følger av lov 19. juni 2009 nr. 100 om forvaltning av naturens mangfold (naturmangfoldloven). Lovens §§ 8-12 legges til grunn for vurderingen, jf. § 7.

Det er gjort søk i Artsdatabankens *Artskart* og Miljødirektoratets *Naturbase* for å fremskaffe nødvendig kunnskap for beslutningsgrunnlaget. Søket gjaldt sårbare og truede arter.

Det er registrert forekomst av en fredet dyreart innafor fredningsområdet. Opplysning etter kombinasjonssøk «art» og «aktivitet» er unntatt offentlighet. Da formålet med fredningen er å opprettholde dagens kulturlandskap, finner Riksantikvaren at fredningen vil bidra til å ivareta naturmangfoldet.

Jordet i fredningsområdet er av NIBIO registrert som fulldyrka, av god jordkvalitet. Skogen er granskog av høy bonitet, skogsarealet er også registrert som dyrkbar jord. Det er ikke registrert truede plantearter i området.

Bakgrunn for fredningen

I forbindelse med planene om å bygge et nytt Prøysenhus nærmere Prøysenstua, valgte kommunen å trekke Prøysenhuset – med Prøysen – ut av museumsordningen. Selv om det ikke forelå planer om å gjøre noen inngrep på husene eller hagen som ville vært i

strid med en fredningsstatus, valgte Hedmark fylkeskommune allikevel å varsle oppstart av fredning etter utmeldingen fra museumsordningen for å sikre bevaring av plassen for all framtid, uavhengig av endrede eierforhold, nye kommuneplaner eller reguleringsplaner, eller framtidig organisering og driftskonsept for Prøysenhuset.

Det har gitt kulturminneavdelingen i Fylkeskommunen anledning til å bli tatt med på råd i reguleringsarbeidet og byggesaken for det nye Prøysenhuset, med alt det innebar av adkomstveger, parkering, varetransport, anleggsvirksomhet, osv. Det har vært en positiv dialog både med arkitektkontoret Snøhetta og med representanter for grunneierne Ringsaker kommune og Hjelmstad gård, og med kommunen som både planmyndighet og byggherre. Kommunen laget en reguleringsplan for området, som er et godt supplement til fredningen når det gjelder bevaringen av et større område, med bl.a. hensynssone for en lengre del av Prestvegen, og bevaring av husmannsplassen Kusvea. Reguleringsplanen sørget også for at hovedtyngden av biltrafikk og -parkering knyttet til Prøysen og Prøysenhuset ble flyttet vekk fra Prestvegen og Prøysens nærmeste omgivelser.

Redegjørelse for saksgang og innkomne bemerkninger

Melding om oppstart

Melding om oppstart av fredning ble, i samsvar med kulturminneloven § 22 nr. 1, meddelt eiere og kommunen i brev av 18.02.2013. Samtidig ble dette kunngjort i avisene Hamar Arbeiderblad og Ringsaker blad.

Det ble gitt en frist på 6 uker fra kunngjøringsdagen til å komme med uttalelser. Det kom to uttalelser til oppstartsvarelet, fra de to grunneierne og brukerne av området.

Merknadene er her kort gjengitt med Hedmark fylkeskommunes kommentarer:

1. Merknad fra Johannes Hjelmstad, grunneier for eiendommene 232/1, 232/5 og 232/8, som alle berøres av § 19-fredningen, og hans far Ole Johan Hjelmstad.

Hjelmstads uttalelse, datert 01.03.2013, gjelder både frednings sak og regulerings sak. Til forslaget om fredning etter § 19, og hensynssone i reguleringsplanen, for område vest for Prøysen, der det er plantet skog, skrev Hjelmstad: Det foreslåtte vernede område KV1, på Hjelmstads grunn, synes å være unødig stort. En naturlig grense vil være kanten av den plantede skogen, ned til steinrøysa og derifra følge det som kan kalles Nerskybergsgutua opp til Prestvegen, anslagsvis 8-10 da. Det tilsvarer det området som kommunen eventuelt skal leie. Å verne skog utenfor dette område er unødvendig. Hele området rundt er jo LNF-område, og inngrep her utover vanlig skogsdrift er lite aktuelt. Skogbruk er en viktig del av næringsgrunnlaget på Hjelmstad.

Fylkeskommunens kommentarer til uttalelsen:

Vi har hatt samtaler med Hjelmstad etter dette, og forsikret om at fredningen ikke vil innebære noe hinder for verken skogsdrift eller mulig framtidig jordbruk på det aktuelle arealet. Vårt syn, som vi også har framført for Ole Johan Hjelmstad, er at fredning har et lengre tidsperspektiv, og innebærer et sikrere vern, enn bare et arealformål i kommuneplanen – eller en hensynssone i reguleringsplan, for den del. Vi

oppfatter våre og Hjelmstads interesser som sammenfallende: At området skal sikres mulighet for landbruk og skogbruk, herunder bruk av Prestvegen i den sammenhengen, men at det ikke er ønskelig med noen framtidig omregulering som kan innebære annen bruk av arealet, eksempelvis til byggeformål eller trafikkformål.

2. Merknad fra Ringsaker kommune, grunneier for eiendommen 232/4, som foreslås fredet etter § 15, fester av 232/5, som foreslås omfattet av § 19-fredningen, og planmyndighet.

Ringsaker kommune uttrykker i brev datert 21.03.2013 at man er positive til fredning av Prøysen, som brukes aktivt i formidling av Alf Prøysens forfatterskap og av husmannslivet.

Kommunen er videre opptatt av at fredningsbestemmelsene tar hensyn til at plassen også i fremtiden kan brukes aktivt til publikumsbesøk og formidling. Videre ønsker kommunen at avgrensning av endelig fredningsområde drøftes i fellesskap med grunneier og at fylkeskommunen om mulig bidrar til at avgrensning av området avklares parallelt med regulering for nytt besøkssenter ved Prøysen.

Kommunen forutsetter å kunne supplere uttalelser i avtalt møte mellom fylkeskommunen, grunneier på Hjelmstad og kommunen 11. april 2013.

Fylkeskommunens kommentarer til uttalelsen:

Fredningen legger gjennom formål, omfang og bestemmelser til rette for fortsatt bruk av Prøysen i besøks- og formidlingsammenheng. Møtet 11. april 2013 ble gjennomført, med avklaring av partenes interesser og syn. Det lyktes også å få en god dialog rundt reguleringsarbeidet og fredningsomfang, slik at både kulturminneinteresser og kommunens/Prøysenhusets interesser mht arealbruk, driftshensyn, trafikkavvikling og parkering, ble ivarettatt.

Offentlig ettersyn av forslag om fredning

Hedmark fylkeskommune utformet deretter fredningsforslag, og dette ble i samsvar med kulturminneloven § 22 nr.2 sendt på høring til berørte parter 4. oktober 2017. Samtidig ble det kunngjort i avisene Ringsaker Blad og Hamar Arbeiderblad og Norsk lysingsblad at fredningsforslaget var lagt ut til offentlig ettersyn i Ringsaker kommune.

Det ble gitt en frist på 7 uker fra kunngjøringsdagen til å komme med uttalelser.

Ringsaker kommune ble etter forespørsel gitt ytterligere frist for å rekke behandling i formannskapet 6. desember 2017. Det ble gjennomført et møte 22. november 2017 mellom kultursjef i Ringsaker kommune, ledelsen ved Prøysenhuset og antikvar fra Hedmark fylkeskommune, der kommunens og Prøysenhusets merknader ble utdypet, og spørsmål avklart. Kommunens uttalelse med vedtak i formannskapet ble oversendt Hedmark fylkeskommune 6. desember 2017.

Ringsaker kommune v/formannskapet vedtok å ta fredningsforslaget til etterretning, med de kommentarer som framgikk av saksframlegget. Ringsaker kommune er positive til fredningen, forutsatt at fredningen ikke gir for store begrensninger i forhold til kommunens ønske om et sted for aktiv formidling, der publikum på en best mulig måte kan få oppleve og lære om Alf Prøysen og husmannsvesenet. Kommunen mener Prøysen-stua (interiørmessig) framstår i dag, er den i for liten grad det historiske dokumentet det er ønskelig at den skal være – knyttet opp til Alf Prøysens oppvekst, hans ungdom og tidlig voksenalder. Det er også ønskelig å innrede Heggeli slik at en kan formidle livet til Olaf og Julie Prøysen etter at de flyttet inn der. Det er også ønske om å tilbakeføre hagen slik den var i Julie Prøysens samtid. Kommunen har videre behov for utvidet periode for midlertidig oppsetting av utstyr til arrangementer.

Fylkeskommunens kommentarer:

Vi vil understreke at kommunens behov for aktiv formidling er helt sammenfallende med vernemyndighetens, og langt på vei årsaken til at fredning ble igangsatt. Fredning skal sikre at dette skal kunne skje ikke bare under nåværende eierskap og ledelse, og under gjeldende kommunale planer og politikk, men for all framtid.

Interiørfredningen i Prøysen-stua er begrunnet med at den skal vise nettopp tidsepoken fra Alf Prøysens barndom og fram til hans tidlige voksenalder. Når det gjelder inventar, møbler og gjenstander, er det kun noen få som inngår i fredningen. Ellers vil Prøysenhuset fritt kunne endre på innredning med hensyn til løse møbler og gjenstander, uten noen søknad om dispensasjon. Når det gjelder bygningsmessige endringer vil likevel kreve dispensasjon, men det er presisert i bestemmelsene at tilbakeføringer til opprinnelig eller tidligere utseende og/eller konstruksjoner kan tillates i særlige tilfeller, forutsatt dokumentert grunnlag.

Det er ikke foreslått fredning av noen møbler eller innredning i Heggeli, huset kan derfor fritt møbleres slik Prøysenhuset mener er best for formidlingen.

Fylkeskommunen viser til bestemmelsen om mulighet for tilbakeføring: Dette gjelder også for beplantning, objekter og utforming av hagen og uteområde som er freda etter § 15. Det bør ikke være fritt fram å fjerne alt i hagen som antas å ha kommet dit etter Julie Prøysens tid, det kan være mange grunner til at også det kan ha en kulturhistorisk verdi, iallfall så lenge man ikke har et alternativ som er dokumentert, og som kan forsvare en tilbakeføring.

Det er bestemmelser for utstyr og mindre anlegg som trengs til arrangementer, både for fredningen etter § 15 og for § 19-området. Forskjellen er at det innafor en 6-ukers grense kun vil kreves dispensasjon for særlig store objekter inne i tun og hage. For både § 15 og § 19-området gjelder også en bestemmelse om at kulturminnemyndigheten skal orienteres og konsulteres når det gjelder arrangementsutstyr. Her vil det være naturlig å avklare eventuell tvil om hva som kommer inn under begrepet «mindre objekter».

Grunneier av Hjelmstad gård har gitt tilbakemeldinger til fredningsforslaget pr. telefon til Hedmark fylkeskommune, den 17. 10. 2017. Han tok opp bruk og vedlikehold av Prestvegen øst for Prøysen og at det er viktig at de kan drive skog og jord rundt Prøysen på en god og trygg måte. Han viser til at det i reguleringsplanen åpnes for å

skille mellom publikumstilgjengelige områder og landbruksområder med gjerde, og ønsker at dette skal tydeliggjøres også i fredningen. Det ble også påpekt at Prestvegen brukes som landbruksveg, og en må hindre gjengroing av denne. Hjelmstad gjorde også oppmerksom på faktafeil i dokumentasjonsvedleggene.

Fylkeskommunens kommentarer:

Det er ikke til hinder for å sette opp gjerde rundt det fredete området. Å gjerde inn jordbruksarealet som fredes etter § 19 vil muliggjøre bruk av området til dyrking og beiting, samtidig som en ivaretar formidlingsmessig ønske, og behovet for skjøtsel av jordene og steinrøysa. I bestemmelsene framgår det at det er tillatt med motorisert ferdsel for jord/skogbruksformål langs Prestvegen, men det presiseres at motorisert ferdsel ikke må skade veien. Fylkeskommunen har rettet feilen i dokumentasjonsvedlegget.

Behandling i kommunestyret

I henhold til kulturminneloven § 22 nr. 3 skal forslag om fredning legges frem for kommunestyret før vedtak om fredning fattes. Fredningsforslaget og innkomne uttalelser ble oversendt Ringsaker kommune i brev av 14. februar 2018. Kommunestyret behandlet saken i møte 7. mars 2018 og fattet følgende vedtak i K-sak 020/18:

Ringsaker kommune tiltrer fredning av husmannsplassen Prøysen med omfang og fredningsbestemmelser slik det fremgår av vedlagte dokumenter datert 14.2.2018, og med hjemmel i lov om kulturminner §§ 15 og 19, jf. §22.

Oversendelse til Riksantikvaren

Forslag om fredning ble oversendt fra Hedmark fylkeskommune til Riksantikvaren 26. april 2018 for endelig behandling av saken.

Riksantikvarens bemerkninger til høringsuttalelsene

Riksantikvaren slutter seg til de vurderinger Hedmark fylkeskommune har gjort i fredningssaken og de vurderinger og endringer som er gjort i saken underveis.

Gjennom god dialog mellom parter og relevante instanser er det lagt et godt grunnlag for videre samarbeid om vern og utvikling av dette flotte og viktige kulturminnet. Dette er det beste utgangspunktet for å lykkes med en fredning.

Fredningen av Prøysen faller innenfor Riksantikvarens *fredningsstrategi mot 2020 for kulturminneforvaltningen*. Av de ti prioriterte tema i fredningsstrategien som bør styrkes på fredningslista berører Prøysen to tema: temaet *fellesskap og demokrati*, herunder kunstnerhjem, og *bosetting etter industrialiseringen* med undertema 4: *Arbeiderklassens boformer*, herunder husmannsplasser.

Opplysning om klageadgang og tinglysing

Riksantikvarens vedtak om fredning kan påklages til Klima- og miljødepartementet, jf. forvaltningsloven § 28. Eventuell klage stiles til Klima- og miljødepartementet, men sendes Riksantikvaren innen tre uker fra fredningsvedtaket er mottatt, jf. forvaltningsloven § 29.

Fredningsvedtaket vil bli tinglyst av Riksantikvaren i samsvar med kulturminneloven § 22 nr. 5

Vennlig hilsen

Hanna Geiran
riksantikvar

Linda Lovise Veiby
fung. avdelingsdirektør

Brevet er elektronisk godkjent uten underskrift

Vedlegg:

- Inventarliste (u.off)
- Fredningsdokumentasjon del 1
- Fredningsdokumentasjon del 2 (u.off)
- Informasjonsarket Å eie et fredet hus
- Informasjonsarket Gamle hager: Undersøkelse og restaurering
- Rundskriv om enklere og raskere dispensasjonsbehandling

Kopi til: Hedmark fylkeskommune, Pb 4404 Bedriftssenter, 2325 HAMAR/ Klima- og miljødepartementet, Postboks 8013 Dep, 0030 OSLO/ Fortidsminneforeningen, Dronningens gate 11, 0152 OSLO

Mottaker	Kontaktperson	Adresse	Post
Johannes Hjemstad		Ulvegutua 69	2360 RUDSHØGDA
Ringsaker kommune		Postboks 13	2381 BRUMUNDDAL